

ומה אחד עשר שהוא עושה קדושה ליקרב, שהרי אם קראו עשירי לאחר שנעקר שם עשירי מן העשירי הרי הוא קרב שלמים, ומכל מקום אינו קדוש אלא אם כן, נעקר שם עשירי הימנו. תשיעי שאין עושה קדושה ליקרב אלא ליאכל במומו בלבד, אינו דין שאם נעקר שם עשירי הימנו — אין, אבל אי לא נעקר שם עשירי מן העשירי שלאחריו — לא קדוש התשיעי כלל אלא חולין הוא.

והיינו דשנינו בכרייתא השניה, שאם קרא לתשיעי עשירי, והעשירי לא עקר הימנו את שמו, אלא נשתייר בדיר, התשיעי הוא חולין.

והשיבו לו חכמים לרבי שמעון בן יהודה: (1)

דתניא על המשנה ששנינו לקמן ס א שהתשיעי נאכל במומו, כיון שקרא עליו שם עשירי, ומבואר בסיפא של המשנה, שאחד עשר אינו קדוש — ואף שקראו עשירי — אלא אם כן, נעקר מן העשירי שם עשירי, כי קראו תשיעי, ומזה משמע, שהתשיעי נאכל במומו כשקראו עשירי, אפילו אם קרא אחריו לעשירי עשירי, שלא נעקר שם עשירי מן העשירי. ועל פרט זה חלק רבי שמעון בן יהודה:

רבי שמעון בן יהודה אומר משום רבי שמעון:

אף התשיעי — כמו האחד עשר — אינו קדוש אלא אם כן, נעקר שם עשירי הימנו [מן העשירי שלאחריו]. והדין נותן לומר כן, שהרי:

הרמב"ם דמירי בשני אופנים]. ובספר חיבת הקודש [הובא באהל משה על רש"י בעמוד ב], כתב בדעת הרמב"ם, דלמסקנא שנלמד דינו של רבא מהברייתא דנשתייר עשירי בדיר, כיון דלא למדה רק מזה, יש לומר דדוק בעשירי חי רק שנשתייר בדיר אז הוא קדוש, אבל במת או יצא בפתח אחר, דאיגלאי מילתא למפרע שאינו עשירי, אז לא אמרינן מעצמו קדוש, ולא נפטר הרשונים רק במנין הראוי. [וראה ראה לזה בהערות בעמוד ב].

1. נתבאר על פי רש"י מכתב יד, שכתב: וקא מהדר להו רבנן; והיינו שכל זה מדברי הברייתא. אבל בפירוש המיוחס לרש"י פירש: מהדר הש"ס; והרש"ש דייק כפירוש זה מלשון הגמרא בסוף הדברים "תו לא מידי", שהוא לשון לשון הש"ס ולא לשון ברייתא.

מאליו. ולא הצרכו בגמרא להך טעמא, אלא לדחות דברי רבא דאמר עשירי קדוש מאליו, אבל אנן דקיימא לן כרבא, לא צריכינן לטעמא דמנין הראוי?!

ובאור שמח הנזכר בהערה 3, כתב, שלפי דבריו — שלא נתקדש עשירי מאליו, אלא בכגון שלא נשתייר בדיר אלא אחד — מיושב, כי צריך הרמב"ם לטעם זה, אם נשתיירו הרבה בדיר.

ולפי דבריו נראה, דכוונת הרמב"ם במה שכתב "אף על פי שלא נתקדש עשירי שלהן ליקרב אלא מת קודם שיצא" — שהוא צריך ביאור. וראה ראשית בכורים כאן — היינו, דמאחר שלא יצא ויש הרבה בדיר, אם כן, לא נתקדש העשירי, שהרי לא יצא שיוברר מי הוא העשירי, ולכן נפטר רק משום מנין הראוי. [ומיהו פירושו דחוק לכאורה, שהרי ברישא כתב הרמב"ם שהעשירי נתקדש, ואין במשמעות

— אין, אי לא — לא, אבל תשיעי דאבתי לא איברר ליה עשירי [עדיין לא נתקדש העשירי], דין הוא שיהא נאכל במומו, ואף על גב דלא נעקר שם עשירי הימנו.

ומסקינן: תו לא מירי, אין מה להוסיף בזה, שודאי היא הנותנת.

אמר רבא: מנין הראוי, פוטר! (3)

שואלת הגמרא: מנא ליה לרבא הא [מנין למד כן רבא]?

אדרבה היא הנותנת [הטעם שאתה נותן לדבריך, הוא הנותן טעם לדברינו], אחד עשר שהוא עושה קדושה חמורה ליקרב, לכן אי נעקר שם עשירי הימנו — אין, אי לא — לא, אבל תשיעי שבלאו הכי אינו עושה קדושה ליקרב, אלא קדושה קלה שיהא נאכל במומו כשקראו עשירי, יש לומר שאף על גב שלא נעקר שם עשירי הימנו עושה הוא קדושה זו.

אי נמי יש לחלק באופן אחר, אחד עשר, דכבר איברר ליה עשירי [כבר נברר ונתקדש העשירי], לכן אי נעקר שם עשירי הימנו

3. א. כתב ברש"י מכתב יד: מנין הראוי פוטר: אם היו עשרה טלאים בדיר, והתחיל ומנה תשעה ומת עשירי בדיר או יצא בפתח אחר, פטורים התשעה, ואין צריכים להצטרף לגורן אחר. וצריך ביאור: הרי בשני אופנים אלו אמר רבא לעיל שהעשירי קדוש מאליו, וכמו שפירש רש"י שם [ראה דבריו בד"ה מאליו קדוש, ובד"ה שאני התם], ואם כן למה לי מנין הראוי, והרי נתקדש העשירי, והוא זה שפטרו.

ויותר מזה קשה לשון הפירוש המיוחס לרש"י: שאם היו לו עשרה טלאים, והכניסן לדיר ומנה תשעה או שמונה ומת אחד מן הנשארים בדיר או יצא בפתח אחר שלא נתקדש העשירי, פטורין אלו שמנה כבר; וצ"ע שהרי נתקדש העשירי כמבואר בסוגיא לעיל!?

ובספר חיבת הקודש [הובא באהל משה כאן] ביאר את דבריו, על דרך שהובא משמו בעמוד א לבאר את דעת הרמב"ם, שאם מת העשירי או שיצא בפתח אחר, איגלאי מילתא למפרע שלא נתקדש; ולפי זה מתבארים גם דברי רש"י מכתב יד.

ב. כתב החזון איש [בכורות כז ו]: יש לעיין, אם כן לעולם לא יגמור ויפטרם במנין הראוי!?

2. ביאר בפירוש המיוחס לרש"י: אחד עשר דאיברר ליה עשירי: שכבר יצא העשירי קודם שיצא האחד עשר ונברר מעצמו שהוא מעשר, ולהכי דין הוא דלא ליהוי אחד עשר קדוש אף על פי שקראו עשירי אלא אם כן נעקר שם מעשר מן העשירי, דלאחר עשירי גמור היכי אפשר עשירי אחר בסמוך לו; כלומר, אבל התשיעי, כיון שעדיין לא חל שם מעשר על העשירי שהרי יצא אחריו, אם כן יש לומר שחלה קדושה על התשיעי, אפילו שלאחריו יקדש העשירי בקדושת מעשר.

וכן מוכח פירוש זה מדברי הרמב"ם [בכורות ח ג] שכתב: זה שאמרנו, שאם קרא לאחד עשר עשירי נתקדש, כשקרא לעשירי תשיעי, אבל אם קרא לעשירי עשירי וקרא אחריו לאחד עשר עשירי, לא נתקדש אחד עשר, שהרי העשירי הודאי לא עקר שם עשירי מעליו; ואפילו יצא העשירי ולא קראהו לא עשירי ולא אחד עשר, אלא שתק, ואחר כך יצא אחד עשר וקראהו עשירי, לא נתקדש, שהעשירי מעצמו נתקדש; ומבואר מהטעם שהזכיר הרמב"ם, שהוא מפרש כן את דברי הגמרא "דאיברר ליה עשירי"; ועל פי זה נתבאר בפנים.

אילימא מהא דתנן במשנתנו: קפין אחד מן המנויין לתוכן, כולן פטורין משום אותו שקפן —

והרי מנויין גופייהו דאיפטרו במאי [המנוי עצמו במה נפטר] וכי לאו במנין הראוי! (4) הרי מבואר כרבא. כך אי אפשר לומר, כי:

וארבעה בפתח אחר, ויצאו הארבעה הנותרים בפתח שיצאו הארבעה הראשונים, הרי הששה פטורים משום מנין הראוי, ואילו השמונה הנותרים מצטרפין לגורן אחר]. שמעינן, דכל שהכין בדיר מספר הראוי למעשר ואירע שלא נגמר המעשר, יש כאן דין מנין הראוי פוטר, ואינו חייב להביא טלאים ולהשלים, שהרי התם נשארים טלאים שחייב לצרפן לגורן אחר, ומכל מקום הששה שיצאו נפטרו במנין הראוי.

ושם בד"ה שם אותם ארבעה, כתב עוד: אם יפסיק במזיד וינעול דלת שלא יצאו עוד, או שישחוט, לא נפטרו במנין הראוי, שלא נאמר אלא בנאנס, אבל אם יהיה לו רשות להפסיק, לא מיקרי "שכבר עבר", שלא עבר במצות מעשר, דחשיב כאיגלאי מילתא שאין דעתו לגמור, כיון דבידו לעשות כן לעולם.

4. [א. ואם תאמר: לו יהא שמנין הראוי אינו פוטר, מכל מקום הרי ודאי אי אפשר למנות בהמה אחת שתי פעמים, ואם כן לעולם יהא העשירי ספק, כי שמא יש בתוך אלו שהוציא כדי להשלים את המנין בהמה אחת שנמנתה כבר, שאין להביאה בחשבון! ? זו אינה קושיא, כי אם לא שמנין הראוי פוטר, יכול הוא למנות הכל — כולל אלו שכבר יצאו — מחדש, ולבטל את המנין הקודם.

ב. פירש רש"י מכתב יד: סלקא דעתין דהא "מנויין" בשלא הגיעו לעשרה, אלא כשהיה מונה עד ששה, קפין הששי לתוך הדיר, [ו]פטורים אותם שבדיר כולם אם ינו מכירו, הואיל ונתערבו יחד פטור ביניהם, הוה כולן פטורים, דשוב אין אחד מהם ראוי למעשר

[א"ה: ראה תוספות בבבא מציעא ו' ב ד"ה לפטרו במנין הראוי].

ויש לומר, שאין מנין הראוי פוטר, אלא באית ליה עשרה ומת אחד מהן, או בקפין אחד מן המנויין, דאי אפשר ליה לגמור, ואז הן פטורין ואין צריך לצרפן לגורן אחר; אבל אם הפסיק במזיד, הרי עובר מצוה דרבנן שאינו מעשר בשעת הגורן, או עובר בעשה כשיעבור הרגל; ולא שייך כאן דרשה "ולא שכבר עבר", שממנה למד רבא את דינו כמבואר בהמשך הסוגיא, שהרי תשלום מנין לא נפסד; אבל כשנפטר עכשיו אינן ראויין לצירוף, כיון דמנין של עכשיו בטל, וצריך מנין חדש כשיוולדו לו, ולמנין חדש אינן ראויין שכבר עבר פעם אחת;

וכתב להסתפק: אם יש לו מאה בהמות והכניס עשר לדיר, ויצאו חמשה, ומת אחד בדיר, או קפין אחד מן המנויין לתוכו, אם יכול [לכאורה היה לו להסתפק אם צריך] להכניס אחרים לדיר, ולהשלים עשרה על אותן חמשה שיצאו, והרי צירוף מעשר הוא ששה עשר מיל, ואם כן הרי כולן מצורפין; והרי אם היה בדיר הרבה בהמות הלוא לא יפטר בראוי כשמת אחד מהן [וכן מבואר בהדיא בתוספות בבא מציעא ו' ב ד"ה ולפטרו במנין הראוי], וכן אם קפין אחד מן המנויין לתוכן ונשארו בהמות שהוא מכירן שאין הקפוצה בתוכן, לא יפטר היוצאים במנין הראוי, אלא חייב להשלים עשרה, ואם כן, מה לי אם יש לו בדיר, ומה לי חוץ לדיר; וכן משמע לשון הברייתא "היו לו עשרה טלאים והכניסן", ולא אמר "הכניס עשרה טלאים לדיר".

אבל מהא דאמר בסמוך [בעמוד זה]: היו לו ארבעה עשר טלאים, ויצאו ששה בפתח זה

[כבר נתעשר], וכי צריכא למימר שלא יעשרנו שוב?!?

אלא לאו, דאיפטרו להו במנין הראוי. כלומר, הפסוק בא למעט אותם שכבר עברו ולא נתעשרו, ופטורם הוא משום "מנין הראוי, פוטר", וכדרכא!

ומסקינן: אכן שמע מינה שמנין הראוי פוטר.

תניא כוותיה דרבא:

היו לו עשרה טלאים והכניסן לדיר, ומנה חמשה, ומת אחד מהם:

אם מן המנויים מת, הרי זה ממשיך ומונה ומשלים עליהם עד עשרה, ומעשר.⁽⁵⁾

ואם משאינן מנויים מת ונמצא שאינו יכול להשלים למנין עשרה, הרי המנויים פטורים משום מנין הראוי, כי בשעה שמנאן היו ראויים למעשר, ואותן שאינן מנויים מצטרפין לגורן אחר.

ואמר רבא:

מנין הראוי פוטר, כשבשעת יציאתם היו בדיר מספר בהמות הראוי להשלים המנין.

אין בהמות מצטרפות למעשר אלא כשיצאו בפתח אחד, אבל אין מצרפים בהמות שיצאו בשני פתחים.

ודילמא דעושר עלייהו [שמא עוסקת המשנה במנויין שכבר עושר עליהם] ולכן נפטרו, אבל אם לא עושר עליהם, לא נפטרו.

מקשה הגמרא על דחיית הראיה: **ההיא** — פירוש זה שאמרת — **לא מצית אמרת, דהא תני סיפא: מן המעושרין לתוכן** כולם ירעו עד שיסתאבו, ויאכלו במומן לבעלים. וסבורה הגמרא לפרש "מן המעושרין", דהיינו, מאלו שכבר עושרו עליהם, ואם כן, בהכרח שהרישא עוסקת במנויין שלא עושרו עליהם, ומכל מקום נפטרו, ומוכח כרבא!?

ודלמא מאי "מעושרין" — ששינונו בסיפא — **מעשר דוקא**. כלומר, המעשר עצמו ולא בהמות שעושרו עליהם, ואם כן, שפיר יתכן לפרש ברישא, שקפץ אחד מן המנויים שכבר נתעשרו, ואין ראה לרבא.

דיקא נמי כפירוש שנתפרש בסיפא, מדקתני כולן ירעו עד שיסתאבו, ואם לא שקפץ המעשר עצמו לתוכו, למה ירעו האחרים עד שיסתאבו.

אלא אמר רבא מקור למנין הראוי שהוא פוטר:

אמר קרא "כל אשר יעבור תחת השבט" ומשמע: **ולא שכבר עבר**, שאותו אין צריך לעשר, והרי:

מאי "לא שכבר עבר", אי דעושר עילוייהו

משנה זו].

5. מבואר מכאן, דאף על פי שהאחד מת ואינו ראוי לימנות, וכמבואר בסיפא "ואם משאינן

ליקרב; ולשונו בסוף הדברים צ"ע, כי מה בכך שאי אפשר לעשירי ליקרב, וכי משום זה ייפטר מלעשר!?! והיה לו לומר "עשירי ודאי ולא עשירי ספק" וכמבואר בבבא מציעא ז א על

היו לו ארבעה עשר טלאים, והכניסן לדיר שיש לו שני פתחים —

א. ויצאו ששה בפתח זה, וארבעה בפתח זה שאינם מצטרפים לחיוב מעשר, וארבעה נשתיירו שם בדיר:

אם אותן ארבעה שנשתיירו בדיר — בפתח שיצאו בו הששה, יצאו:

הרי זה נוטל אחד מהם למעשר, שהרי נצטרפו בפתח אחד, והשאר — היינו אותם שיצאו בפתח שני — מצטרפין לגורן אחר, ולא נפטרו במנין הראוי, שהרי בשעת יציאתם כבר לא היו בדיר מספיק טלאים כדי להשלים המנין.

ואם לאו, שלא יצאו הארבעה שנשתיירו בדיר באותו פתח שיצאו בו הששה, אלא בפתח השני:

הרי הששה פטורין משום מנין הראוי שהרי בשעת יציאתם היו טלאים בדיר כדי להשלים המנין, וארבעה ארבעה, היינו הארבעה שיצאו בפתח אחר, והארבעה שנותרו ויצאו אף הם בפתח אחר, מצטרפין לגורן אחר, שהרי בשעת יציאתם כבר לא היה בדיר כדי להשלים המנין.

ב. ואם יצאו ארבעה בפתח זה, ולאחריהם

ששה בפתח זה, ונשתיירו שם בדיר ארבעה:

אם אותם ארבעה שנשתיירו בדיר בפתח שיצאו בו הששה — יצאו:

הרי זה נוטל מהם אחד למעשר. והשאר — הן אותן ארבעה שיצאו ראשונה בפתח אחר — פטורים משום מנין הראוי, כי בשעת יציאתם היה בדיר כדי להשלים המנין.

ואם לאו, היינו, שיצאו הארבעה שנשתיירו בדיר באותו פתח שיצאו בו הארבעה הראשונים: (6)

הרי הארבעה שיצאו ראשונים בפתח, והששה שיצאו בפתח אחר, פטורים משום מנין הראוי, שהרי כולם היו ראויים בשעת יציאתן שיושלם המנין באותו פתח.

ואותן ארבעה שנשתיירו בדיר ויצאו בפתח שיצאו בו הארבעה הראשונים, כיון שבשעת יציאתם כבר לא היה בדיר כדי להשלים המנין, הרי הן מצטרפין לגורן אחר.

ג. ואם יצאו ארבעה בפתח זה, וארבעה בפתח זה, ונשתיירו שם ששה:

אם אותן ששה יצאו בפתח אחד, שלא נחלקו, ויצאו באחד משני הפתחים של

וכתב החזון איש [בכורות כו ו] על מה שכתב "או נשתיירו": ומשמע, דמיד נפטר מלעשר את הששה שיצאו, ואינו חייב להמתין שמא יצאו [הארבעה הנותרים באותו פתח שיצאו הששה] למחר, או ליומא אחר, אלא כיון שאי אפשר לו לעשות שיצאו מעצמן כמצות מעשר, פוסק, ואתן שכבר יצאו נפטרו במנין הראוי.

מנויין מת, המנויין פטורים", מכל מקום מצטרף הוא למנין אף שמת קודם שחל שם מעשר על העשירי.

6. כן פירש רש"י מכתב יד; ובפירוש המיוחס לרש"י פירש: ואם לאו, שלא יצאו הארבעה בפתח הששה, אלא, או נשתיירו בדיר, או יצאו בפתח הארבעה האחרים.

הדיר:

הרי זה נוטל מהם [מן הארבעה והששה שיצאו באותו פתח] אחד למעשר, והשאר — הן הארבעה שיצאו בפתח אחר — פטורים משום מנין הראוי, שהרי בשעת יציאתם נותרו ששה בדיר להשלים מנין.

ואם לאו, שנחלקו הששה, ויצאו שלשה בפתח אחד, ושלשה בפתח אחר: (7)

הרי הארבעה שיצאו בפתח אחד וארבעה שיצאו בפתח שני פטורים משום מנין הראוי. והששה מצטרפין לגורן אחר.

ומקשינן: מאי קא משמע לן רבא במימרא זו, דמנין הראוי פוטר?! והאמר רבא הדין זימנא [הרי כבר אמר זאת רבא פעם אחת, כדלעיל]?!?

ומשנינן: חידוש השמיענו רבא בחלק השלישי של מימרתו העוסקת בארבעה

שיצאו בפתח זה וארבעה בפתח אחר, שהם פטורים משום מנין הראוי, ואף שבסופו של דבר יצאו הששה שנותרו בפתח של קבוצת ארבעה אחת בלבד:

כי מהו דתימא: ודאי מנין הראוי אמרינן, אבל ספק מנין הראוי, וכגון הכא — כשיצאו ארבעה בפתח זה וארבעה בפתח זה, וששה נותרו בדיר — דחזי הנותרים להכא לצאת בפתח זה להשלים מנין היוצאים שם, ודחזי אף להכא לצאת בפתח אחר להשלים מנין היוצאים שם, לא אמרינן שייחשב מנין הראוי, אלא נאמר: כיון שבסופו של דבר יצאו בפתח שני והשלימו את המנין שם, אין הארבעה שיצאו בפתח אחר פטורים משום מנין הראוי. (8)

קא משמע לן.

ואמר עוד רבא:

היו לו חמשה עשר טלאים, לא יאמר "אברור

מהן", וראה פירושו דהיינו באחד הפתחים שיצאו הארבעה הראשונים או ארבעה האחרונים.

8. תוספת ביאור: פירש רש"י מכתב יד: ודאי מנין הראוי: כגון דלא היו אלא עשרה ויצאו שמונה בזה ושנים בזה, אמרינן פטורים השמונה, דמנין היו להשלים ודאי; [והוא הדין בכל האופנים שאמר רבא, מלבד המימרא האחרונה בדבריו, כשיצאו ארבעה בפתח זה וארבעה בפתח זה ונשתיירו שם ששה, שהארבעה פטורים משום מנין הראוי].

ספק מנין הראוי: כגון הכא [היינו במימרא האחרונה, שיצאו ארבעה בפתח זה וארבעה בפתח אחר, וששה נותרו בדיר, ויצאו באחד

7. כתב ברש"י מכתב יד: ואם לאו, אלא נחלקו ויצאו שלשה בזה ושלשה בפתח זה, ובבת אחת התחילו לצאת אלו מכאן ואלו מכאן.

והטעם ששהצרך רש"י להוציאן בבת אחת, הוא משום שאם לא כן, הרי השלשה שיצאו תחילה, נפטרו אף הן במנין הראוי, ולזה כתב שהתחילו לצאת בבת אחת; וראה בזה בספר אהל משה בשם אחרונים.

ובפירושו המיוחס לרש"י פירש, שהששה יצאו בפתח שלישי, והרמב"ם מפרש כרש"י בכתב יד, ולשון גירסתנו "אם אותן ששה יצאו בפתח אחד" מסייע פירוש זה, שהרי "בפתח אחד" משמע "באותו פתח", ולאפוקי יצאו בשני פתחים של הסיפא; אלא שבפירושו המיוחס לרש"י גרס "אם אותן ששה יצאו בפתח אחד

עשרה ואכניסם לדיר, ואטול מהם אחד, והשאר פטורים". אלא כונסן כולן לדיר, ומוציא עשרה ונוטל מהם אחד, והשאר אינם פטורים אלא מצטרפין לגורן אחר.⁽⁹⁾

תניא נמי הכי כדברי רבא: היו לו חמשה עשר טלאים,

לא יאמר "אברור עשרה ואכניסם לדיר, א-ט ואטול מהן אחד, והשאר פטורים". אלא כונסן כולן לדיר, ומוציא עשרה ונוטל מהן אחד, והשאר מצטרפין לגורן אחר.

ומקשינן: והתניא:

היו לו תשעה עשר טלאים, לא יאמר "לא

כתב: כגון שיצאו בשני פתחים, ארבעה בפתח זה וארבעה בפתח זה, דהנך ששה שנשתיירו ליכא למיקם עלייהו אי יצאו בפתח זה או בפתח זה; וכיון דספק הוא, אימא דלא אמרינן מנין הראוי למישידינהו בין להכא בין להכא לפטור את כולן; ונפשטות לשונו משמע, שלא הייתי פוטר את כולם אבל את האחד הייתי פוטר, ויהיה ספק מי הוא הנפטר אלא שלכאורה אי אפשר לומר כן, שהרי סוף סוף יפטרו כולם משום עשירי ודאי ולא עשירי ספק, ובאהל משה הביא בשם אחרונים, שפירשו את כוונתו שלא נפטר אף אחד מהם].

ובפירוש שני פירש: הא דחזו הנך להכא ולהכא, דשינין להו בין להנך ארבע בין להנך ארבע, היינו חשוב ספק, ומפי המורה ולפום ריהטא אין מובן ההבדל שבין הפירושים.

ובחזון איש [בכורות כז ו] ביאר את החילוק שבין שני הפירושים: שלפי פירוש הראשון, אפילו יצאו ששה בפתח זה וארבעה בפתח אחר, שאין הנותרים ראויים להשלים אלא במקום אחד, מיקרי ספק, וצריך ביאור, היכן מצא זה ברש"י; ולפירוש שני: רק אם יצאו ארבעה בפתח זה וארבעה בפתח זה, שהששה הנותרים בפנים ראויים להשלים הן כאן והן כאן, ראה שם ביתר אריכות.

9. תוספת ביאור:

א. רש"י מכתב יד כתב בטעם שהייתי פוטר את הנשארים: דלא היה צירוף, ולא קבעתם זמן

הפתחים] דהנך ששה חזי להכא ולהכא להשלים ארבעה הראשונים או ארבעה אחרונים, אימא, אי נפקי בפתח ראשונים, [אם יצאו הששה באותו פתח שיצאו הארבעה הראשונים; (ולכאורה הוא הדין כשנחלקו לשני פתחים)], לא נפטרו ארבעה האחרונים, דלא נחשביה מנין הראוי בשעת מנין, דשמא ששה הנותרים יצאו [לשון עתיד] בפתח [של ה]ראשונים, והרי סופו הוכיח — קא משמע לן.

והמתבאר מדבריו, שאין נקרא ספק מנין הראוי, אלא כשהיו ראויים הנותרים להשלים כאן וכאן [וכן הוא לשון הגמרא "דחזי להכא ודחזי להכא"], אבל אם לא היו ראויים להשלים אלא במקום אחד, אף שאין ודאי שיצאו בפתח זה שיצאו הראשונים, מכל מקום חשיב ודאי מנין הראוי.

ומתבאר עוד מדבריו, שאם לא היו יוצאים הששה הנותרים בפתח אחד, אלא היו מתים שם, כי אז לא היה זה חשוב "ספק מנין הראוי", ורק משום שהוכיח סופו על תחילתו, הוא דחשיב ספק מנין הראוי. וניתכן לפרש, דבאמת גם באופן זה מיקרי ספק מנין הראוי, אלא, כיון שאין אנו יכולים להחליט מי הם הנפטרים במנין הראוי אלו או אלו, אם כן היו שניהם נפטרים מספק כי עשירי ודאי אמר רחמנא ולא עשירי ספק, ולכן פירש רש"י דספק מנין הראוי שהיינו אומרים שלא יפטור, אין שייך אלא כשהוכיח סופו על תחלתו].

ובפירוש המיוחס לרש"י בפירוש ראשון,